

SOD.
VI.BROJ:
1.

Narodna PROSVJETA

Mjesečnik za školsstvo, prosvjetu i književnost

Ulasnik i izdavaatelj: „Hrv. učiteljsko društvo, 'Narodna Prosvjeta' za Istru u Pazinu“.

Rukopisi se šalju Uredništvu u Pazin, a pretplate Franju Barballću, učitelju u Bermu kod Pazina.   Godišnja cijena 5 K.

Legio fulminatrix.

»U tom dolu nam je mr'jeti —
 »Trava tu sve sahne, vene, —
 »R'jeke sve su isušene,
 »Cigla ptica tud ne leti — —
 »Zevsu bogu već tri dana
 »Naših žrtvi dim se vije,
 »Ali dažda jošte nije
 »S nebeskijeh zračnih strana,
 »Da si žeđu ugasimo
 »I moći se dohitimo. —

»Slušaj, care, dobrostivi:
 »B'jedi ovoj, s koje strada
 »Tvoja vojska puna jada,
 »Kršćani su sami krivi. —
 »Ne će s nama da žrtvuju,
 »Bogove nam sve preziru,
 »Vjeru našu svud zatiru,
 »Propast tebi, nama snuju. —
 »Blagosti se, care, mani,
 »Zlo to ljudstvo utamani! —

»Tako tuži vas kršćane
 »Moja vojska svednevice,
 »I zahtjeva nemilice
 »Bezbožnim da glava pane — —
 Glavnom vođi Hermagori,
 S kog je legion gromonosni
 Bio mnogim smrtonosni,
 Mark' Aurelij tako zbori.
 U srcu ga jadi stisli,
 Rad je čuti, šta on misli. —

»Čuj me, care! Proti sili,
 »Koja nam se suprotstavi,
 »Neustrašni mi smo lavi
 »Strah i trepet vazda bili — —
 »Nismo krivi mi toj b'jedi —
 »Pravog Boga poštujemo,
 »Laž i himbu preziremo,
 »S tog se, care, ti ne jedi:
 »U grob ćemo prije leći,
 »Neg se Boga svog odreći.

44
č. 12
1952

ČP-79

Tako caru odgovrati
Hrabri vojnik Hermagora. —
Na istoku u to zora
Vedro nebo sve pozlati. — —
Car će na to primjetiti:
»Zlo se odsvud na nas sprema,
»Oblačića nigdje nema,
»Dažda danas ne će biti. —
»Na nas nedrug odsvud leti,
»Porazom nam grdni pr'jeti. —

»Pomoć će nam, care, doći:
»Dažd će zemlju nakvasiti
»I nas žedne napojiti
»Jošte dana s prije noći. —
»Pred nama će ovog dana
»Smetena se u b'jeg dati,
»Na sve strane rastrkati
»Vojska Quada — Markomana;
»Sâm Bog — komu budi slava —
»Pobjedu nam obećava. —

Kako rosa prije zore
Osvježava polje žedno
I sve diže cv'jeće mledno,
Tako r'ječi Hermagore
Bjehu melem tužnom caru,
Pa mu srce uzigralo
Od veselja zadrhtalo
Te zavapi u svom žaru:
»Hermagoro de! pokaži
»Da ti r'ječi n'jesu laži! —

K svom legionu hitro leti
Hrabri bojnik Hermagora:
»Od svih strana s ovih gora
»Ljuti nedrug nama pr'jeti. —
»Pomoći nam, braćo, treba —
»Molimo se ovog trenu,
»Da nam pomoć zaželjena
»Ko što uv'jek dođe s neba — —
Hermagora glasno reče
I s legionom na tla kleče.

»Bože dobri! Puni jada
»Podižemo k Tebi ruke,
»Oslobodi teške muke
»Svoju čeljad, koja strada
»Od zle sreće svednevice.
»Osvježi ju i objači,
»Vedro nebo naoblači
»I nakvasi zemlji lice:
»Da si žeđu ugasimo
»I moći se dohitimo. —

»Bože! Ko što Izraelu
»I Ahabu bezbožnomu
»U oluji se i gromu
»Nekad javi na Karmelu,
»Takov danas svim se javi:
»I nedругu, što nam pr'jeti,
»Nek se svladan i on sjeti,
»Da ti jedin Bog si pravi. —
S četom moli Hermagora,
Grom već tutnji iza gorâ. —

Po dolini sve utiša,
Na okolo sve se smrači,
Sve se nebo naoblači;
Za čas pljusnu silna kiša
Te potoci zažubore. — —
Uminuše teški časi:
Vodom vojska žeđu gasi,
Veseli se glasi ore — —
Vojska više straha nema,
U boj hoće da se sprema.

Al sad hrupi iznenada
Vojska Quada — Markomana,
I juriša sa svih strana
Na Rimljane, da ih svlada. —
U to nebo ognjem planu. —
»Braćo! viknu Hermagora,
»Sam Bog šalje odazgora
»Propast Quadu — Markomanu. —
»Hrabro naprijed, prije noći
»Do pobjede ćemo doći!

Rimska vojska vatrom plane
 Na riječi Hermagore,
 Svi na Quade se obore
 I na ljute Markomane. —
 Hermagora prvi krene
 U boj s ljudstvom ognjevitim
 I s nedrugom drzovitim
 Ljutu borbu zapodjene — — —
 S neba tutnji, grmi, sjeva,
 Tuča pada, kiša l'jeva. —

Prije nego sunce pade,
 Vojska Quada — Markomana
 Potučena od Rimljana
 Hermagori se predade — —
 Slavnog vođu isto veče
 Rimske vojske »izbavnikom«,
 Njegov legion »gromovnikom«
 Mark' Aurelij sâm narèče. —
 Mnogi prizna onih dana
 Velik da je Bog krščana. —

Nadan Zorin.

Antropogeografija Istre.

Prof. NIKOLA ŽIC.

VI. Žiteljstvo i naselja.

Apsolutni brojevi iz službenih popisa pučanstva vrjedniji su i rječitiji, kad ih postavimo u pravi snošaj sa tлом, na kojem čovjek živi. Ogromna Rusija prema maloj Engleskoj prikazuje nam se u drugom svijetlu, ako pomislimo, da je u onoj samo 20 ljudi na km^2 a u ovoj čak 140. Gustoća žiteljstva na nekom teritoriju postaje važnim kulturnim faktorom, kad uočimo također uvjete za opstanak, koje ono tlo pruža svakomu pojedincu. Prerijetko naseljenje ne može u dovoljnoj mjeri iskoristiti darove svoga prostranoga kraja pa će se teško razvijati, a pregusto će ubrzo iscrpsti svoj zavičaj i morat će početi iseljivanje.

No i ovi relativni brojevi služe nam samo do neke mjere. Promijene li se naime, makar i neznatno, prirodne i ekonomske prilike u zemlji, sigurno će se promijeniti i gustoća žiteljstva. Ona dakle nije konstantna. Povrgnuta je promjenama, kadšto negativnim, a obično pozitivnim. Ovakove zovemo prirast. Za sadašnje stanje od velike su važnosti nedavne promjene gustoće, t. j. migracije žiteljstva u posljednjem vijeku. Baš ćemo sada ove izbliže pratiti, jer nam poredenje brojeva o gustoći, prirastu i padanju žiteljstva točno određuje antropogeografska svojstva Istre i jasno pokazuje smjer, kojim će napredak krenuti u buduću.

Pritom treba svakako obazrijeti se i na uzroke promjenama, jer ima među njima i veoma tipičnih. Katastrofe i pošasti mogu spriječiti prirast, a takove su nam iz prošlosti Istre dobro poznate (malarija, kuga). No običnije nastaju promjene tamo, gdje se dotiču dvije različite ekonomske forme. Neka bude dakle odmah ovdje spomenuto: 1. U rodnom, povoljno smještenim i

dobro napućenim predjelima broj žiteljstva raste, makar lagano, dok u siromašnim, nepristupačnim i slabo naseljenim nema prirasta ili pače ima sve manje stanovnika. Primjeri su u jednu ruku vrhovi istarskoga trokuta oko Trsta, Rijeke i Pula, a u drugu Ćićarija, Brkin i Kvarnerski otoci. 2. Plodne ali do sada slabo obrađene predjele naglo osvaja ljudska kultura i na njima je odjednom velik prirast žiteljstva, dok se iz predjela bez trgovine i obrta žiteljstvo pomiče u bogate, živahne. Onako je u donjoj Istri, naime na porečkom i puljskom krasu, gdje se u posljednjih 30 godina žiteljstvo skoro podvostručilo, a ovako se opet žiteljstvo prorjeđuje u siromašnim predjelima na Ćićariji kod Sacerba i Materije, odakle se preseljuje u velika trgovačka središta (Trst). Predjeli, koji su ovim središtima blizu, imaju prirast veoma znatan, kako se vidi u naseljima na istoku Trsta, u primorskoj Kastavštini kod Rijeke i sve okolo Pule.¹⁾

1. Prirast žiteljstva.

Pred jednim stoljećem nije Istra imala ni polovicu od današnjega broja žitelja. 1818. bijaše ih u svemu 169.824, prema tomu 34 na km^2 . U pojedinim krajevima je tadašnja gustoća razmjerno dosta slična sadašnjoj, jer je naime prirast žiteljstva u cijeloj Istri (regionalno, ne numerički) tijekom 19. vijeka bio prilično konstantan.²⁾ 1841. bijaše žiteljstva 218.476, i to svuda relativno više nego za predašnjega popisa; jedino su mnogi gradovi slabo napredovali.³⁾ Do 1857. nazadovao je jedino vodnjanski, motovunski i osobito podgradski sudbeni kotar⁴⁾.

Prvi je točniji popis pučanstva izveden tek 1869. i zatim svake desete godine (1880. itd.). Od onda pa do 1900., dakle nakon 31 godine, prosječni je prirast u Istri 35⁰/₀. U susjednoj je Italiji mnogo manji a nije veći ni u mnogim pokrajinama naše monarhije. Nije i ne može biti jednak ni u svim prirodnim dijelovima Istre: u bijeloj 30, sivoj 23, crvenoj 57 i u otočnoj 14⁰/₀. Najmanji je dakle na Kvarnerskim otocima, koji jedva prehranjuju onoliki broj žiteljstva, koliko ga sada imaju, a novih površina za obrađivanje nema, pa se skoro sav prirast žiteljstva mora seliti. U posljednjem deceniju (1890. do 1900.) rodilo se na otocima 9·72⁰/₀ a iselilo 7·15⁰/₀, tako da je bio prirast

¹⁾ N. Krebs: »Densità e aumento della popolazione nell' Istria e in Trieste« u »Archeografo triestino« S. II/2 vol. 30. 1905.

²⁾ Iznad normale odnosno ispod nje bijaše gustoća istih kotara kao i danas; izuzetak je jedino motovunski kotar i naročito puljski, od kojih je prvi napredovao preslabo a drugi vanredno.

³⁾ Piran (8.345), Labin (1.527) i Lovran (730) imadahu više građana nego danas, Buzet (545), Rovinj (10.302?) i Kastav (576) koliko i danas, a Milje (1.507) i Izola (3.580) malo, Pula (1.076) i Volosko (656) veoma malo, Kopar 6.407, Buje 2.054, Umag 1.608, Motovun 1.295, Poreč 2.425, Pazin 2.341 itd.

⁴⁾ Žitelja bijaše 1857., dakle pred pò vijeka, u koparskom 29.363, piranskom 14.597, buzetskom 13.482, bujskom 14.297, motovunskom 13.766, porečkom 8.173, pazinskom 22.693, labinskom 11.275, rovinjskom 13.024, vodnjanskom 12.820, puljskom 8.523, podgradskom 15.028, voloskom 20.680 i lošinjskom 32.507 (političkom) kotaru.

samo 2.57% od ukupnoga broja žiteljstva, koje tamo živi. Nije čudo, što je onako malen prirast u pješeničkoj (sivoj) Istri, daleko manji nego u crvenoj, koja je većim dijelom tako reći jošte nenaseljena. Skoro normalan je na Ćićariji, gdje prema prilikama tla ni gustoća nije najgora.

Vanredan je prirast u Puli (246%), koja se razvila brzo poput gradova u Americi.¹⁾ To dobro utječe i na sela u okolini,²⁾ samo što se žiteljstvo radi arsenala i druge zaslužbe pomiče u grad, a relativno veći se prirast opaža jedva na periferiji Puljštine, u Roveriji³⁾ (40%), oko kamenoloma marčanskih (37%) i Raklja pa od Vodnjana k moru⁴⁾; na istočnoj obali je nejednak prirast (25—34%).⁵⁾ Uopće se čini, da je na Puljštini do sada bila prejaka privlačivost grada, a kad ova oslabi, početak će se jače pridizati broj seoskoga žiteljstva, jer ga zemlja može hraniti, samo je do sada manjim dijelom obrađena.

Posebne su prilike stvorile nevjerojatan prirast u volosko-opatijskoj općini (285%). Ali se u kvarnerskom kutu pod Učkom dobro osjeća i blizina Rijeke. Svuda je veći od 50%: u Zametu 143, dalje u južnoj Kastavštini 102, oko Matulja 50—60%, a onda sve manje prema Klani i Brgudu. Tako pada i od Opatije prema jugu sve do Plomina. Prirodni prirast domaćega žiteljstva smanjuje iseljivanje.

Još povoljnije utječe Trst. Milje je zapravo njegovo predgrađe, zato raste brzo (71%). Izolu pridiže vlastita poduzetnost (39%), a ostali gradovi (Kopar 9%, Piran čak —9%) slabo napreduju, ali ih nikako ne slijede njihove plodne okolice, uopće cijelo primorje do Savudrije. Na miljskom poluotoku je prirast 93%, u rižanskoj dolini 36, oko Pomnjana 47, na piranskom poluotoku pače 209%.

Malen je prirast, ispod normale, pače u nekima negativan, i u svim ostalim primorskim gradovima i obzidanim naseljima u unutrašnjosti zemlje: osim spomenutih u Rovinju i Labinu po 8%, u Motovunu 7, u Kastvu 6%. Isto bi se opazilo i u drugima, da je samo moguće odijeliti broj pravoga gradskoga žiteljstva od okolišnoga. Gradovi propadaju a sela se dižu. Uzrok tomu ne smijemo tražiti samo u neznatnom obrtu i slaboj trgovini pa u propasti jedrilica. Premda se gradićima približuju sve crniji dani i premda ih mori par privilegovanih gradova, morao bi se ipak i u njima očitovati bar onakav prirast, kakav je u njihovim okolicama. Ali nije tako. Drugi je dakle uzrok: način i vrst gradskoga naselja, gustoća i tjesnoća ulica i kuća unutar zidina sprečava svaki razvitak, s mnogih razloga, naročito higijenskih. Malo-

¹⁾ 1818. 926, 1841. 1.076, 1869. 10.473, 1880. 25.173, 1890. 31.623, 1900. 36.227.

²⁾ Pomer, Premantura, Ližnjan, Medulin 44%.

³⁾ Šajini i Filipan ne napreduju.

⁴⁾ U Vodnjanu samo 20%, ali zato sve više u Galežanu, Fažani i Štinjanu.

⁵⁾ U Alturi 19, Montiću 13, u Kavranu — 4%.

gradsko stanovništvo bježi u velike industrijske i obrtne gradove, a to dokazuje, da su gradići odslužili svoju službu kao i mali obrt i mala (pomorska) trgovina. Stari su i zastarjeli i nije moguće preporoditi ih i povećati novim planovima ili gradnjom viših kuća. Prošire li se ulice, da stanovi budu udobniji, nestaje mjesta za isti broj građana. No malne u svim gradovima i trgovštima je većina žiteljstva po zanimanju poljodjelska. Već sam grad sili građane, da sebi grade nove kuće izvan bedema u okolini, a ratari radi svojih interesa teže, da se približe svojim poljima. Ako ne smeta malarija i nestašica vode, danas im je najkorisnije sagraditi kuću usred vlastitih posjeda, u kojoj isprva borave samo za berbe nekoliko sedmica, a kasnije se u njoj stalno nastane. Ova migracija iz grada na selo značajna je za donju Istru, osobito za porečki kotar, kako to lijepo možemo opažati, ako promatramo mnogobrojne nove kuće na polju. A to su baš krajevi, koji još dugo ne će biti dosta gusto naseljeni. Naseljuju se dakle oni plodni krajevi, koji bijahu slabo naseljeni još od onoga doba, kad su dugotrajne i teške nesreće pririjedile žiteljstvo. U njima će biti dobre zemlje za obrađivanje i više, kad uznapreduje razumnije gospodarstvo. Tako dakle nastaje na selu nagli prirast, koji dakako nije svuda jednak — već prema tomu, naseljuju li se mali ili veliki (latifundija) posjedi. Na ovim posljednjima, na pr. oko Umaga i Novigrada, nije kolonizacija uspješna. U Poreštini vidi se jasno, kako se ovo kretanje žiteljstva poput talasa zrakasto širi iz staroga Poreča po cijelom teritoriju i primiče sve više periferiji, gdje danas još nema tih promjena, ali nijesu daleko.¹⁾ Razvojem vinogradarstva rijetko naseljeni predjeli napreduju veoma brzo. Samo šumovit kraj oko Lima (8%) ostaje izoliran.

Godišnji prirast bijaše duž obale u posljednjih 30 godina preko 1% u Miljama i Izoli pa od Umaga do Lima. Jednako se brzo razvijaju Poreština, Puljština i rudnički kraj Labinštine, a još brže Volosko-Opatija, Veprinac i primorski dio kastavske općine. U svim ovim krajevima uz more brzo napreduje i broj žiteljstva i gospodarsko blagostanje, i to pod utjecajem susjednih velikih gradova (Kastav, Milje), vlastitog obrta (Izola, Pula) ili rudarstva (Labin), uslijed velikoga prometa stranaca (Volosko, Veprinac) ili boljega ratarstva (južna i zapadna Istra).²⁾

Gore je u pješćeničkim krajevima unutrašnje Istre. Dok je u primorju (i sa gradovima) od Trsta do Pirana prirast 32%, manji je već u kraju među Rižanom i Dragonjom (31%), a i dalje prema Učki rapidno manji: u porječju Mirne 25, od Buja do Motovuna 17, od Pazinskoga Potoka do Boljunčice

¹⁾ U Poreču je prirast 39%, oko njega samoga u Maju, Varvarima i Monsaležu 122%, uz primorje na jugu Funtanama, Vrsaru i Mungebu 92 i na sjeveru u Taru, Frati, Vabrizi i Novoj Vasi 80, na istoku u Bačvama, Žbandaju, Poškulinu i Dračevcu 68, pokraj željeznice u Labincima, Kašteliru, Vižinadi i Višnjanu 62, napokon u Geroldiji, Limu i Morganima samo 28%.

²⁾ N. Krebs: Die Halbinsel Istrien, Lipsko 1907. str. 150.

samo 11⁰/₀. U siromašnom smo i zapuštenom dijelu Istre bez obrta i prometa, pa nas malen prirast ne smije iznenaditi. Preko 30⁰/₀ iznosi samo mjestimice oko gornje Mirne i u buzetskoj kotlini, a u višim predjelima ne dosiže ni 10⁰/₀. Pače među Boljunom, Gologoricom i Sušnjevicom prostire se najveća površina Istre, na kojoj broj žiteljstva opada. To je u području velikoga posjeda knezova Auersperga i oko njega. U dolini Boljunčice (Boljun, Sušnjevica, Noselo) prirast je -5⁰/₀, a i gustoća žiteljstva samo 35. Odatle do Pazinskoga Potoka (Letaj, Posert, Gradinje, Paz, Gologorica) skoro je isto (gustoća 36 na *km*² a prirast -4⁰/₀). U dolini Pazinskoga Potoka mnogo je bolje, naročito u Previžu i Cerovlju, ali napreduju također Borut, Novaci i Zareč (ukupno 22⁰/₀), samo je gustoća malogdje iznad 30. Sam Pazin, koji se slobodno može razvijati, jer ga ne sapinju zidine, porastao je samo za 31⁰/₀.

Gustoća žiteljstva mijenja se dakle po cijeloj Istri, kako pokazuje prirast odnosno padanje u razmaku od 31. godine. Ta je pojava očit znak, da današnja gustoća još nije posve u skladu sa prirodnim i gospodarskim prilikama zemlje. Baš ove naime utječu na spomenute promjene, a utjecat će sve dotle, dok na stanovitoj površini ne bude onoliki broj stanovnika, koliko ih ona može hraniti. U ovakovom se — recimo — stanju zasićenosti već nalaze neki krajevi Istre. Bogato primorje od Trsta do Pirana postiglo je svoju maksimalnu gustoću već pred 20 godina, ponajprije u nizini a zatim na brežuljcima. Prirasta ima doduše i od onda do danas, ali taj je moguć samo zato, jer čovjek mijenja i gospodarske prilike: na pr. u Izoli industrijskom poduzetnošću a u cijelom ostalom kraju sve intenzivnijim načinom rada na polju. Zamalo će i na Kvarnerskim otocima iseljivanjem nestati prirasta, ako se kod kuće ne nađu veća privredna vrela. U donjoj Istri dugo će još rasti broj žiteljstva i zemlje će još uvijek biti dosta. I tamo se dakako prirastom žiteljstva zemlja sve bolje obrađuje, ali u nekim nezdravim krajevima ne će ekstenzivno gospodarstvo vjerojatno nikada zamijeniti intenzivno, ne pronađu li se barem sredstva, da se otjera malarija. Nove kuće mnogo se grade, ne svuda u jednakoj mjeri, a događa se i to, da ih stanovnici iz zdravstvenih razloga kadgod moraju zapustiti. Pojedina sela napreduju u Poreštini veoma različno, jedno se brzo razvija a drugo propada, jer novi naseljenici često puta premalo paze na smještaj.

Općenito se opaža, da je to manji prirast, što je kraj rjeđe naseljen, a sve veći, gdje je velika gustoća. No što se gustoća prirastom žiteljstva sve više približuje maksimalnoj za onaj kraj, to se također sve više pazi na prirodne i gospodarske prilike. Taj smisao za izbor položaja svojih naselja pokazuju naročito stanovnici pješčeničkih predjela, u srednjoj Istri i preko Čićarije na Brkiniji. Ispanci su plodnijim i prisojnim tlom te široke doline imadu veći prirast nego močvarne nizine, zabitne uvale i uske doline. Primjeru su

s jedne strane Krušvari 52⁰/₀, Grimalda 43 i Pagovica 56, a s druge Kotle 0 i Botač u dolini Rožandre — 29⁰/₀. Prisoje i osoje, obilatost vode i nestašica pospješuju odnosno sprečavaju prirast. Na Čićariji imadu žitelji jedinu privredu od stoke i šume. Nije velika, ali je stalna, pače stalnija nego u donjim, vinorodnim krajevima, a zato je i prirast stalniji, samo je u brdinama na SI, gdje nema ništa osim šume i krša, manji od normale. Iseljivanje umanjuje pre-nagli prirast, a trgovanje i kućarenje priječi preveliku gustoću.

Obrađena površina Istre može hraniti još više žiteljstva, a dobar dio neobrađene površine još mnogo više žiteljstva, nego ga do sada hrani. To je sreća. Žiteljstvo se doista množi više manje po cijeloj zemlji, kolonizuje do sada neobrađene površine, ali se također u velikom broju skoro iz cijele Istre iseljuje u velike gradove i zamorske zemlje! To je nevolja. Jedno s drugim jasno pokazuje, da se gospodarstvo nikako ne razvija u pravom razmjeru sa prirastom žiteljstva, a prestat će ta nevolja možda jedva onda, kad bude ratarstvo tako intenzivno vođeno i ostala privreda tako racionalno uređena, da daje bar onoliko zaslužbe, koliko dobije onaj, koji kao radnik traži kruha u tuđini.

Nastavit će se.

† Podmaršal Gjuro Čanić dobrotvor naše Istre.

Uoči Božića predsjednik je družbe Sv. Ćirila i Metoda za Istru, g. profesor Vjekoslav Spinčić, donio iz Beča dvadeset i pet hiljada kruna i rekao:

— Ovaj krasan dar poklanja našoj družbi plemeniti hrvatski rodoljub, koji ne će, da mu se, dok žive, uzazna za ime.

Ali svak je bio radoznao i pitao:

— Tko, tko bi to mogao biti?

Došla smrt i hrvatskomu narodu otkrila tajnu.

U ponedjeljak 2. siječnja družbin je predsjednik primio iz Beča br-zojavku:

Njegova Preuzvišenost podmaršal Gjuro Čanić preminuo.

Sad je i profesor Spinčić smio govoriti. I kazao je svima:

— Blagopokojni podmaršal Gjuro Čanić bio je onaj rodoljub, koji je družbi našoj poklonio onih dvadeset i pet hiljada kruna.

A mi smo svi otkrili glave i rekli:

— Slava, slava imenu Njegovu!

Mi smo i prije poznavali Njega i blagosivljali zemlju, te nam ga dala: kršnu Liku, majku junaka! A junak bijaše i Čanić: umom bistar, srcem velik, desnicom jak. Bez ičije milosti i zagovora — on se je sâm po svojim sposobnostima uspeo od časti do časti. U dvadeset i jednoj godini vidimo ga

poručnikom, osam godina zatim, 1878. kapetanom, 1893. godine pukovnikom, pet godina zatim generalom a god. 1901. podmaršalom. God. 1878. za zaposjednuća Bosne i Hercegovine bio je u vatri i tu se ponio kao junak od oka. Najviše su ga vojničke oblasti osobito cijenile. Naš ga je kralj više puta odlikovao raznim redovima i počastima. Na posljedku (2. prosinca 1898.) imenovao ga je zaposjednikom hrvatsko-slavonskog domobranstva u Zagrebu.

Vojnik i vojskovođa prvoga reda. Za vrijeme velikih carskih vježbi u Donjem Miholjcu on je hametom potukao i u bjeg natjerao gotovo čitav budimpeštanski zbor. On je sa svojim junačkim Hrvatima činio čudesa. Njegovim se je četama sve divilo. Naš prijestolonasljednik ih je nekom zgodom nazvao »đavoljom divizijom«.

U našoj vojsci nije mu bilo para, ma da mu se nije uvijek krojilo po zasluži. Jedni su mu bili jalni i zavidni, druge je smetalo, što je bio Hrvat! Čanić je bio Hrvat, ali ne samo po imenu, već dušom, srcem i umom svojim. Velik i zanosan Hrvat! Ljubio je hrvatsku zemlju, hrvatski narod, hrvatsku knjigu, hrvatsko kazalište; sve što je naše, bilo je njegovom srcu milo i drago. Sva znatnija hrvatska društva imala su u njemu svoga dobrotvora. Njegovi su časnici morali dobro poznavati hrvatski jezik, a na svojim su čakama morali nositi hrvatski napis: »za kralja i domovinu«. Nepismena se je momčad morala učiti čitanju i pisanju. Bio je strog, ali pravedan i dobar. Pomagao je sirotinju, a često bi kome siromašnom vojniku dao ulaznicu, da pođe u hrvatsko kazalište. Sva ga je Hrvatska poštovala i ljubila. Osobito naš lijepi Zagreb.

Osvanula godina 1903. Te su godine Hrvati tražili, da im se dadu neka prava, koja bi ih po Bogu i zakonu išla. No umjesto da se narodu pomogne, otvorile se tamnice i pobacali se u njih nebrojeni hrvatski rodoljubi. Na to su u zemlji nastali nemiri. Protekla krv. Buna se širi. Oružnici nemogu više držati reda. Ban-tuđinac traži vojničku pomoć. Hoće da vojnici idu protiv naroda i da pucaju na nj.

Na Čaniću je sada da odluči. On je vojnik, ali je i Hrvat a mi znamo — kakav Hrvat! Da mu je voditi svoje junačke čete na obranu kralja i domovine, on bi veseo poletio u vatru. — Ali ovdje se radi o drugom. Na jednoj strani ban-tuđinac, silovit i bez srca, na drugoj — narod izmučen, potišten, očajan. I tu je Čanićevo srce progovorilo: — Odstranite nepravde, ublažite narodu nevolju, pustite ga, da slobodnije diše — i bit će mir i red, rekao je on.

Ali silnik ne popušta, a ne popušta ni hrvatski vojskovođa, on ne će, da mu čete pucaju na goloruku braću. To je bila voda na mlin Čanićevih neprijatelja. Oni nisu mirovali, dok nije bio Čanić dignut sa svoga mjesta i umirovljen.

... Krasan je ljetni dan. U dvorištu zagrebačke domobranske vojarne nekakva je žurba. Časnici dijele zapovjedi, vojnici se vrstaju u redove. Zatim tišina. Prođe nekoliko vremena, a na glavnoj se kapiji pojavi On u svečanoj odori sa svim svojim redovima i krstovima na grudima. Oko njega ima i drugih viših časnika, ali sve su oči uprte samo u njega. Stupi bliže: momčad prinese ruku na pozdrav. On stane, omjeri ih svih kao u dane, kad je s njima polazio na slavne carske vježbe. Ali njegovi momci znadu, da ih on ne će voditi više na bojnu igru — on — njihov dobri otac — i ruke im se same pomiču k očima, da sakriju suzu. I lica se krive, nekakav grč savija usta — Čanić to gleda. — I njemu se u junačkim grudima nešto maklo. — Djeco — junaci — s Bogom!

Tako ih je pozdravio i otišao. A za njim je iz onih mnogobrojnih prsiju zajecalo nekako, kao da je cijela hrvatska zemlja proplakala.

Otada je živio u Beču. Napisao je djelo, komu se svi vojnički vještaci dive. Ali mira nije imao. On je čeznuo za svojim četama, za bojom igrom. A ovamo bio je otpušten — bez moći i vlasti. To mu se primilo srca i on stade venuti. Jedna mu je utjeha preostajala: njegov hrvatski narod. On je vjerovao u budućnost svoje zemlje i ta mu je vjera zaslađivala mnoge gorke časove posljednjih dana. Bistro oko narodnog vojskovođe razabralo je, gdje domovina najjače krvavi, te je pred samu svoju smrt pružio svoju junačku desnicu u obranu lijepe istarske zemlje.

*

Umro je Čanić. Njegovo će se ime u narodnoj vojsci iza Jelačića spominjati najviše. Istra će mu pak u svom srcu podignuti spomenik, koji ne će ni vijekovi izbrisati.

Slava Čaniću! Slava vojskovođi Hrvatu! Vječna čast i dika istarskom dobrotvoru! (Preštampano iz »Mladog Hrvata« br. 2.)

Viktor Car Emin.

Evolucionizam ≈ filozofija moderne duše.

1. Ideja evolucije u znanosti. 2. Evolucija u redu ontološkom. 3. Evolucija u teoriji spoznaje. 4. Religija i evolucija. 5. Osvrt.

1. Nijedna ideja nije tako karakteristična za današnju filozofiju, kao što je ideja evolucije, ideja razvoja (latinski *evolutio* = razvoj). Evolucija je formula, koja razjašnjuje sva ona pitanja, što se nameću misaonomu duhu 20. stoljeća. Pojam su evolucije poprimile sve znanosti. U socijologiju uvela je evoluciju biološka škola sa Herbertom Spencerom na čelu.

Protumačimo u glavnom bistvenu misao biološke škole! Zakon evolucije je univerzalni zakon kao n. pr. zakon gravitacije. Taj zakon vrijedi i za biologiju, za znanost, koja istražuje zakone života uopće. Po biološkoj školi je i čovječje društvo organizam jednak ostalim organizmima. Budući da je dakle socijologija isto što i biologija (odatle potječe ime toj socijološkoj školi), to zakon evolucije obuhvaća i čovječje društvo. I među pravnicima našao je evolucijonizam svoje pristaše. Da to dokažemo, navest ćemo samo jednoga od najznamenitijih pravnika novijega vremena, pokojnoga profesora gradačke univerze Ljudevita Gumpłowicza. U svom djelu »Das österreichische Staatsrecht« (Wien, 1907. Dritte Auflage) tvrdi Gumpłowicz, da je najviši izvor svakoga prava država. Zatim nastavlja: »Aus dem Obigen darf aber nicht gefolgert werden, als ob alles Recht das Erzeugnis der Willkür der Staatenbeherrscher sei. Denn auch der Staat steht ja unter den zwingenden Gesetzen der socialen Entwicklung.« (O. c. str. 1.). Malo dalje veli: »Auch die mächtigsten Despoten stehen unter dem zwingenden Gesetz der geschichtlichen Entwicklung.« (O. c. str. 2.). Iz onoga, što smo naveli, jasno razabiremo, da je i pravna znanost prihvatila zakon evolucije. Ni moderna se etika nije žacala protegnuti zakon evolucije i na čudoredno djelovanje čovjeka. Nedavno izašla »Etika« Davorina Trstenjaka sazdana je posve na evolucijonističkom stanovištu. »Nauka o razvoju uči, da vječni prirodni zakoni anorganskoga svijeta vladaju i u organskom i moralnom svijetu.« (Davorin Trstenjak. Etika, str. 6). To je temelj Trstenjakove etike. Baš to djelo Trstenjakovo dalo nam je povod, da na temelju zdrave i praktične filozofije ocjenimo evolucijonizam kao svjetovni nazor. Filozofija i religija su dva osnova, na kojima gradimo svoj svjetovni nazor. Bistvena misao moderne filozofije jest upravo misao evolucije. Najtipičniji predstavnik moderne filozofije Herbert Spencer je filozof evolucijonizma. »Stavek pa, ki zavzema središče cele te filozofije (Spencerove), je formula razvoja.« Tako je sintetizirao bistvo Spencerove filozofije Dr. Iv. Žmavc. (Herbert Spencer, filozof razvoja, napredka in svobode. Zbornik »Slovenske Matice.« VIII. zvezek, str. 49.). Problem evolucije je veoma opsežan. Ta evolucijonizam je jedan svjetovni nazor, jedan osobiti pogled na svijet. Zato ćemo se osvrnuti samo na evoluciju u redu stvarnom (ontološkom), u teoriji spoznaje i u religiji.

2. Temelj evolucijonističkom svjetovnom nazoru sačinjava prirodoslovna teorija descendencije. Jean Lamarck, Charles Darwin i Ernst Haeckel, su osnivači teorije descendencije. Ta teorija tumači razvitak svih organskih bića od najnižih do najsavršenijih oblika. »Generatio aequivoca seu spontanea« (Urzeugung) pokazuje, kako se je od anorganske materije razvio život. Kant-Laplaceova teorija razjašnjuje postanak našeg sunčanog sustava. Napokon je Spencer uveo dosljedno zakon evolucije i u područje duha. Na taj način je

zakon evolucije zavladao redom stvari (ontološkim), čitavom realnošću. Zakon evolucije postao je univerzalnim, apsolutnim zakonom vasiona. No, tko je uzrokom evolucije? Gdje je onaj princip, koji je materiju pokrenuo u gibanje? Nema učinka bez uzroka. Taj metafizični princip vrijedi i za pojav evolucije. Evolucija bez onoga, koji je tu evoluciju pokrenuo, ne da se zamisliti. Spencer veli, da je prvi uzrok evolucije nespoznatljiv (The Unknowable). I u tome sastoji njegov agnosticizam. Materijalizmu je posljednji uzrok svega, što postoji, sila i materija. Monizam priznaje samo jednu jedinu supstanciju (grčki monos = jedan jedini). »Welt und Gott bilden eine einzige Substanz (Materie und Energie sind untrennbare Attribute). (Ernst Haeckel. Die Welträtsel. Leipzig, str. 179). Tim riječima Haeckel potvrđuje panteistički značaj monizma. Monizam je pak najobljubljenija i najraširenija forma evolucijonizma. Filozofija evolucije je dakle filozofija panteizma. A panteizam? Panteizam = ateizam. Dokažimo tu jednadžbu! Panteizam spaja beskonačno, nepromjenljivo biće sa konačnim, promjenljivim svijetom. U tomu leži protuslovje! Panteistički Bog nije Bog. Panteizam je ateizam. Moderna duša je strastveno prihvatila formulu evolucije misleći, da će se na taj način najlakše riješiti osobnoga, nadsvjetovnoga Boga, koji je središte teističnoga (kršćanskoga) svjetovnoga nazora. Pri tome je pala u agnosticizam. »Neznamo i ne ćemo znati«, bolno viče agnostik kao i Emil du Bois-Reymond g. 1880. na Leibnicevoj sjednici berlinske akademije znanosti. Na nebu agnostika nema zvijezda, u životu njegovu nema puteva. Grubi materijalizam razuzdao je sve inštinkte; u čovjeku se pojavila Nietzsche-ova »die blonde Bestie.« Ateizam je princip revolucije, princip anarhije na svim područjima! Eto, kamo je zalutala moderna duša zabacivši filozofiju punu životne snage, »philosophiam perennem«! »Natrag k Kantu«, viču novokantovci videći oko sebe intelektualnu anarhiju. »Natrag k zdravoj kršćanskoj filozofiji,« dovikujemo mi onima, koji iskreno i odlučno traže istinu.

3. I u teoriji spoznaje je apsolutni princip evolucije razorno djelovao. Teorija spoznaje je onaj dio filozofije, koji ispituje, kada su naše spoznaje istinite i sigurne i koje su granice spoznavanja uopće (Dr. Hagemann. Logik u. Noëtik. 3. Auflage, str. 114). Naš razum teži za istinom. Istinu posjedujemo onda, kada spoznajemo stvari onako, kako jesu izvan nas, u realnosti. Nastaje pitanje, je li moguća takva spoznaja istine, poprimimo li evolucijonizam. Moramo ustvrditi, da nije. Evo zašto! Već je Heraklit ukratko označio evolucijonizam ovako: »Sve teče«. Sve se neprestano, od časa do časa mijenja. Nema ništa stalnoga. Sadržaj naše svijesti crpimo iz vanjskoga svijeta. Prema tome vječnoj promjeni u vanjskome svijetu odgovara vječna promjena sadržaja naše svijesti, vječna promjena naših spoznaja. Nema dakle apsolutne istine. Sve je relativno. Svaka naša spoznaja ima samo momentanu vrijednost; ona je relativna t. j. slaže se sa realnošću samo s obzirom na čas, u kojem je u svijesti

nastala. Ni matematične istine nijesu apsolutne. Geometrijsko je pravilo: u tetivnom četverokutu su suprotni kutevi suplementarni (180°). Doći će vrijeme, kad će se to pravilo promijeniti, pa će suprotni kutevi u tetivnom četverokutu biti možda komplementarni (90°). Protumačeni relativizam je smrt svake znanosti, jer se protivi pojmu znanosti. Znanost je naime sistem sigurnih spoznaja o stanovitom predmetu. No mi ne možemo doći do sigurnih spoznaja o nekom predmetu, ako je sve u neprestanom toku, jer ono, što je sada sigurno, za čas postaje nesigurnim. Teoretično-spoznajni relativizam ruši dakle svaku znanost. Dà, relativizam uništava i sam sebe. Ako je naime sve relativno, onda je i to relativno, da je sve relativno. Relativnost istine vodi logično do skepticizma, a skepticizam do intelektualnog i moralnog nihilizma.

4. Rekli smo, da ima zakon evolucije univerzalno značenje. Princip evolucije nije dakle mogao ostati bez upliva na religiju. Moderni je čovjek uvidio, da je religija neka nutarnja potreba, te da bi bio uzaludan svaki trud htjeti odstraniti iz čovječjeg srca svaki religiozni osjećaj. Religioznomu nagonu čovjeka valja dakle zadovoljiti. Da se to postigne, treba stvoriti novu religiju na osnovu moderne filozofije, dakle na osnovu evolucionizma. Tu zadaću izvršili su evolucioniste pomoću t. zv. religioznog psihologizma (Vidi o tom raspravu profesora freiburške univerze, Weissa »Der moderne religiöse Psychologismus« u »Linzer Quartalschrift«, 1910. Heft 2.). Po religioznom psihologizmu je religija psihološka konstrukcija. Temelj religije je čuvstvo (Gefühlsreligion), kojemu je izvor u potsvijesti (das Unterbewusstsein). To se čuvstvo razvija, evolviraju do predstave. Tako nastale predstave sačinjavaju religiozne dogme. Naravski te su dogme kod jednoga ovakve, a kod drugoga onakve, jer je čuvstvo, temelj religije, različito prema individualnosti subjekta. Uslijed toga je religija nešto posve subjektivnoga, bez ikakvog objektivnog oslonca. Prema tomu i najprotuslovnije religiozne predstave imaju pravo na opstanak. Svi su religiozni sistemi jednako vrijedni, jer svima je izvor čuvstvo, svi su »religiozni doživljaj« (ein religiöses Erlebnis). Jednaku vrijednost ima animizam, koji je prirodu napučio dobrim i zlim duhovima, kao i totemizam, kod kojega je karakteristična vjera u jednu životinju, praoca roda. Kako da označimo taj religiozni subjektivizam? Prava se religija mora osnivati na nečem objektivnom, mora biti istinita. Religija, koju si svatko gradi po miloj volji, nije nikakva religija. Čuvstvo je nestalno, promjenljivo, a religiozne istine su stalne, neprolazne. Evolucionizam je sa svojim religioznim psihologizmom potkopao temelj svakoj religiji.

5. Na koncu smo svojih izvoda! Osvrnimo se još jednom u kratko na filozofiju moderne duše! Formula evolucije je formula individualnog i socijalnog nihilizma. Nema apsolutne istine! Dakle nema ni ideala, koji bi našem životu podavali neki viši sadržaj, jer su ideali nešto trajnoga, nepromjenljivoga, vječ-

noga. Ako pomislimo, da je filozofija, kraljica znanosti, životna mudrost (Lebensweisheit), onda filozofija, koja nas lišava ideala nije filozofija, već izrod bolesnog maštanja. Gdje su dakle riječi života? U kršćanskoj filozofiji, koja se temelji na naravi ljudskoj. Hoće li ta filozofija pobjediti? Paul Bourget veli: »Izvajanja tudi najljepše razvita ne morejo vničiti one vrojene jasnosti gotovih zakonov, ki nam jih je narava zarisala v dno naše moralne osebnosti.« (Paul Bourget. Razporoka, str. 101). Stoga čvrsto vjerujemo u konačnu pobjedu »philosophiae perennis.« Vos autem intelligentes intelligite!

Filaletes.

† Božo Pikot.

Dne 15. siječnja pokopasmo u Trvižu učitelja Boža Pikota. Nije tome mnogo vremena, što bje imenovan definitivnim učiteljem tamo. On bijaše prvi trviški učitelj, a kako ga je brzo nemila smrt ugrabila onim ljudima i onoj školi! Prva mu je služba bila na Družbinjoj školi u Puli, a druga i zadnja u Trvižu. Bio je pokojnik tih i miran, u svom životu nije se valjda nikome zamjerio. Rodom bje iz pazinskih Novaka. Ostavlja mladu udovu i jedno dijete. Sprovodu je prisustvovalo više gospode iz Pazina i đaci c. kr. pripravnice. Učitelj. društvo »Narodna prosvjeta« postavilo mu na grob vijenac, a isto tako Trvižani. Kratko nadgrobno slovo držao mu naš predsjednik.

Pokoj vječni daruj mu, Gospode, i utješi uciviljenu udovu i dijete i rođake!

Specijalni ispit iz poljodjelstva.

Pošto me više kolega pitalo, što je taj ispit, odlučih se evo, da putem našeg lista stvar rastumačim, da tim još kojega ponukam na učenje tog predmeta; uvjeren sam, da je ovaj ispit, osobito za nas h. v. učitelje Istre, stalno najzahvalniji.

U smislu članka V., točke 2., propisa za polazanje ispita, mogu učitelji, koji imaju ispit osposobljenja za pučke i građanske škole, podvrći se također specijalnim ispitima iz poljodjelstva, glasovira, orgulja, gusala, za pouku slijepaca, gluhonijemih, slaboumnih, iz jednoga ili više ovih predmeta. Molbe moraju se poslati kroz pokrajinsku školsku vlast dotičnom ispitnom povjerenstvu. Obzirom na ove specijalne ispite će pokrajinska školska vlast prama potrebama i obzirom na mjesne prilike upotpuniti dotična ispitna povjerenstva sa strukovnjacima. Svaki takav specijalni ispit sastoji iz teoretičnog i praktičnog dijela.

Tako po prilici govori spomenuti zakon. Kod nas još nije nikada nijedan učitelj polagao kakov specijalni ispit. Bit će uzrok to, što mnogi nije za ovo niti znao. Svakako, učitelj, koji ima dara za glazbu, morao bi nastojati, da položi ispit iz glasovira

ili orguljanja ili gusala. Tko ima ljubavi za poljodjelstvo, nek se lati ovoga. Mislim, da bi svaki hrv. učitelj Istre morao smatrati svolom dužnošću, da položi ovaj ispit, jer se s ovim ispitom možemo najviše približiti puku i najviše mu koristiti. Lakše ćemo i u školi predavati, ako budemo štogod više poljodjelstva znali i za nj se zanimali. Tada će jedva naše opetovnice i produžne škole uspijevati, ako se budu učitelji zanimali za poljodjelstvo, jer je ovo glavni predmet tih škola. Ispovijedam ovdje, da mi je u prvim godinama službovanja najteže bilo u opetovnoj školi, a i djeci nije bilo pravo. Morao bih nešto iz poljodjelstva predavati, ali mi nije išlo. Tu je treba nešto više, treba prije svega ljubavi do predmeta. Zašto sam se dao na učenje ovog predmeta, ne ću da ovdje nabrajam. Ja sam zadovoljan sa uspjehom; prije ne bih niti pogledao kakve gospodarske knjige ili novine, danas su mi ove najzanimivija lektira. Da bi se bili učitelji više zanimali za ovaj predmet, trebalo je već davno preurediti obuku iz poljodjelstva na učiteljsku. Kako je n. pr. u Kopru bilo, znamo svi. Učili smo n. pr. o drenaži, a mi u Istri nemamo niti pitne vode. O praktičnom dijelu niti govora, jer učiteljske škole nije imalo niti vrta. Zar ne znači to mlatiti praznu slamu? Ovo, što do sada navedoh, reći će mi koji, da ne spada na stvar, nu mislim, da nije baš na odmet.

U zakonu stoji, da će se u ispitno povjerenstvo imenovati ispitatelji strukovnjaci, »prema potrebi i mjesnim prilikama«. Kad bi n. pr. učitelj u Galiciji htio polagati ispit iz poljodjelstva, otpala bi svakako grana iz vinogradarstva, masline, s jednostavnog razloga, jer tamo ne rodi ni vino, ni maslina, dočim su to kod nas glavni predmeti. U svakoj je pokrajini dakle ovaj ispit drukčiji »prema potrebi i mjesnim prilikama.« Molbu treba poslati ispitnom povjerenstvu putem pokrajinske školske vlasti za to, da ova uzmogne imenovati ispitatelje strukovnjake. Pitat će me koji, koliko strukovnjaka je bilo kod mojeg ispita, za to odmah odgovor: samo jedan. A zašto se nisu oblasti držale slova zakona (einzelne Prüfungskommissionen werden durch Fachmänner verstärkt) toga ne znam. Bit će možda za to, što je ovo prvi slučaj. Dalje stoji u zakonu, da je ispit teoretičan i praktičan. Teoretični sastoji u pismenoj zadaći, a praktični dio u usmenom ispitu. Mislim, da bi morao biti kao praktični dio ispita također: nastup.

Ispitno povjerenstvo u Mariboru ima uređeno, što se kod toga ispita zahtjeva. Teoretični dio sastoji iz poljodjelstva uopće, živinogojstva i gospodarstva (Betriebslehre). U praktični dio spada: poznavanje škodljivih kukaca, vrsti voća, životinjske pasme, cijepljenje voćaka, uporaba poljodjelskih strojeva. (Ovo se ispituje t. j. praktični dio, na temelju slika i modela). Pismene zadaće ni nastupa nema, a usmeni ispit traje do tri sata.

U Hrvatskoj se ovo zahtjeva: Poznavanje pravila umnoga gospodarstva, upravljena na poljodjelstvo, šumarstvo, vrtlarstvo, vinogradarstvo, voćarstvo, stočarstvo, peradarstvo i pčelarstvo, s obzirom na konkretne odnose domovine i poznavanja gospodarskoga oruđa. Vještina u gospodarskim radnjama i obrađivanju školskoga vrta. Najbitnije iz gospodarskoga zakonarstva u svrsi shodnom izboru i opsegu. (Zakon o vlasnosti i posjedu sa postupkom o smetanom posjedu. Zakon o založnom pravu, o kupovanju i prodavanju zemljišta. Servituti i drugi zemljišni tereti. Gruntovni red. Poljsko redarstvo. Vinogradarski red. Zakon o stočarstvu a imenito o goveđoj kugi. Šumski zakon i zakon o lovu. O porezu). Poznavanje najbitnijih načela narodnoga gospodarstva.

Knjige, koje se za taj ispit kandidatima preporučaju, su ove: Kuralt: Pouka u gospodarstvu za preparandije I. i II. dio; Tomić: Pčelarstvo za opću školsku porabu; Hajdinjak: Domaća perad i živad; Doić: Pčelarstvo; Lukas dr.: Kurze Anleitung zur Obstkultur; Lukas dr.: Die Lehre vom Baumschnitt; Köröskény: Uputa u ratarstvo i gospodarstvo.

Ovim knjigama dodao bih ove: Fr. Povše: Rinder der Karst- und Küstenländer; Lorini: Ribanje i ribarske sprave; Rittig: Vinogradarstvo; Cesar: Vinogradarstvo; Dular: Umna živinoreja i Domači živinozdravnik; Rohrman: Poljodjelstvo; Bijelić: Novi pčelar; Radić: Voćarstvo i Voće i njegova upotreba; Koprivnik: Domači vrtnar; Kosi: Umni kletar; Ožanić: Povrtlarstvo; Bošnjak: Temelji razboritoga gospodarenja i Uvjeti umnog gospodarenja; Wamprechtsamer und Hipsch: Lehr- und Lesebuch für landw. Fortbildungsschulen; Mohaupt: Kleine Bürgerkunde; Humek: Merstvo v vsakdanjem življenju; Stiasny: Računica za ponavljalne šole; Hipsch: Das Rechnen des praktischen Landwirthes; Hipsch: Die Berufskunde des Landwirthes; Wamprechtsamer: Der naturkundliche Unterricht; Wamprechtsamer: Leitfaden zur Gründung und Einrichtung landwirtschaftlicher Fortbildungsschulen; Dr. Gisevius: Die landwirtschaftliche Naturkunde; Dr. Mehner: Fortbildungsschulkunde; Gombač: Novo Vinogradništvo; Legvart: Govedoreja.

Kao pismenu zadaću dobivaju kandidati u Hrvatskoj obično tri pitanja, a sam ispit broji se u kategoriju ispita »za više pučke škole.« Evo više pismenih zadataka: 1. Razvitak, upliv pomologije na korist domovine, voćarstva i vinogradarstva. 2. Peronospora, oidium i njihovo zatiranje. 3. Upliv oranja. 4. Bolesti ložnjaka, njihov uzrok i sredstva, kojima se sprečavaju. 5. Korist uzornoga školskog vrta po mladež, okolicu i budućnost naroda. 6. Po čem poznajemo različne vrste tla, i kako loše od njih možemo popraviti? 7. Znatnost školskog vrta po blagostanje domovine, okolice i naroda. 8. Glavna pravila kod berbe voća, grožđa i potrebnih za to prostora. 9. Koja je zadaća reza i kako ga dijelimo? 10. Vrste pčela, njihova zadaća i neprijatelji. 11. Zadatak i korist cijepjenja američanske loze uopće. 12. Što zovemo školski vrt, i kako se uređuje? Neka se izvedu različni nacrti školskog vrta. 13. Bolesti vinove loze i njihovo sprečavanje. 14. Uzgoj, zadaća, upliv i upotreba pojedinih podloga za voćke, koje su za patuljke i koje za stabljike. 15. Matica i trutovi, njihovo postanje, život i zadaća. 16. Što je rez i što želimo rezom postići u jesen, a što u proljeće? 17. Stoćarstvo i njegova zadaća u gospodarstvu. 18. Uzgoj korenastoga bilja. 19. Prednost razumnoga pčelarenja. 20. Žitarice, njene vrste i priređivanje tla za njihov razvitak. 21. Vinogradarstvo u Hrvatskoj. Uzrok sadašnje krize i kako da se ukloni? 22. Pomologija; njena razdioba i njen utjecaj na razvitak voćarstva i vinogradarstva. 23. Koji su najvažniji poslovi u pivnici? 24. Kako se mora tlo prirediti za nasad vinograda, kako se mora za vinograd tlo razdijeliti, kako kolje prirediti i kako trs posaditi? 25. Koliko imademo vrsti cijepjenja (sa risanjem označiti vrst cijepjenja) i kako treba cijepljene voćke uzgajati, gnojiti i njegovati? i t. d.

Kao vrlo važan ali i najteži dio u svim granama poljodjelstva jesu: Bolesti a) što ih prouzrokuju kukci, b) što ih prouzrokuju gljivice i c) što ih prouzrokuju nepogode vremena. Poznavati treba također agrarne pokrajinske i državne zakone. Tako n. pr. važni su za nas državni zakoni obzirom na filokseru. Imamo državne zakone, dotično ministarske naredbe od god. 1875., 1881., 1885., 1883., 1880., 1890., 1891., 1894., a govori se u njima: kako treba postupati, kada se pokaže filoksera. Polakšice poreza na vinogradima zaraženim filokserom i uopće polakšice poreza. Polakšice, kada se promijeni način obradivanja, kod obnove filokserom uništenih vino rada. Kako i što je treba pitati razne oblasti t. j. pisanje dotičnih formulara može se kako poslovne zadatke pisati u opetovnici. N. pr. U vinogradu se pojavila filoksera, treba javiti općini; drugi vinograd smo nasadili američkom lozom, treba javiti oblastima, da budemo oprosteni u prvom i drugom slučaju od plaćanja poreza. Kako se pišu te molbe?

Lako se može iz navedenoga svatko uvjeriti, da imade tu mnogo materijala. Tko se odluči za ovaj ispit, nek znade unaprijed, da će ga to koštati vremena — barem

godinu dana intenzivnog učenja — truda i novca. Knjige treba svakako imati, a te puno koštaju. Dobro je isposuditi ih kod kotarske učiteljske knjižnice, nu bolje imati svoju, jer trebaju uvijek kod pripreme za opetovnu školu. Čim više dobrih knjiga čovjek pročita, bolje je. Ako se ima dvije ili tri knjige iz voćarstva, treba čitati jednu za drugom, a ne uvijek jednu, jer n. pr. drugi pisac istu stvar drugim riječima kaže, i čovjek dotičnu stvar bolje shvati. Razumije se, da je pametno, čitajući knjigu, važnije stvari zabilježiti na posebnom arku papira.

I učiteljice mogu polagati specijalne ispite samo ne ovaj iz poljodjelstva.

Prije spomenuh, da je za svaku pokrajinu drukčiji ovaj ispit. U Galiciji otpalo bi vinogradarstvo, jer tamo loza ne uspijeva, nu ne možemo reći, da bi kod nas u Istri moralo otpasti voćarstvo, jer voćaka nema. Ako ih nema, to još nije dokaz, da ne uspijevaju, dapače znamo, da bi Istra mogla od voćarstva imati znatne koristi. Među knjigama navedoh i Lorinijevu: Ribanje i ribarske sprave, jer je i to važna grana gospodarstva, a učitelji uz more treba da se kod predavanja i na to obaziru. Isto vrijedi za maslinarstvo i uljarstvo.

Danas »Najviše gladuju oni, koji svima hranu pripravljaju« t. j. poljodjelci, i to je jedno od najvažnijih socijalnih pitanja. Kako da se riješi? I škola je zvana, da doprinese kamačak za čim povoljnije rješenje toga važnog pitanja. Kako da to škola učini, shvaća me svako, jer se nit toga »kako« vuče cijelim ovim člankom.

Napisao sam ovo, kako već prije spomenuh, da ponukam kolege, e bi se dali na učenje i polaganje ispita iz poljodjelstva. Nitko nek ne kaže: To je za mlade učitelje! Za učenje nije nitko prestar. Dapače, ovaj ispit zahtijeva iskustva i zrelosti, pa bih ga prije preporučio starijim, negoli mladim učiteljima. Ima dakako ljudi, koji se pitaju: »Pa što ću postići s ovim ispitom? Koju ću korist imati od toga?« Smiješnih li ljudi Zgoljni materijaliste. Imat ćete moralne koristi. Nama učiteljima »ne smije biti uvijek i uvijek pred očima samo svakdanji hljebac, već i nebeska mana obrazovanja za sav narod. Prezira su vrijedni oni ljudi, koji ne osjećaju u sebi više dužnosti negoli životinja, koja ide po svijetu, da si traži hrane.« — »Zar mora biti uvijek iza jednog ispita osjegurano i bolje mjesto? Streben sollte nicht zur Streberei werden! Tko s veseljem radi za svoju naobrazbu, oćuti svakim danom zadovoljštinu za svoj trud. Uvijek moramo žuditi za naobrazbom, tako dižemo ugled svog stališa. Ako ova misao svakoga obuzme, onda ćemo sebi prisvojiti onu naobrazbu, koja odgovara duhu vremena«.

»Najveću sigurnost i najveći ugled zajamčuje čovjeku dobro natučena novčarka. Mi učitelji imamo istu uvijek praznu. U našem se zvanju ne stječu ni časti ni kapitali, dapače nema za nas niti pravedne nagrade. Ali ipak je nešto, nešto, što nam ne može nitko osim nas ni dati ni uzeti, a to je mogućnost neposrednog djelovanja na život i budućnost naroda. To treba shvatiti, treba znati, da su u našim rukama budući ljudi i njihova budućnost, da je naša najveća sramota, ako ljudi — naši učenici — ne ponesu od nas u svijet zdravo i dobro sjećanje, da je naša najveća čast, ako oni našim djelovanju priznaju svoj napredak, ako iza nas ostaje trag, na kome nije doduše jasno napisano naše ime, ali je ostala naša snaga, koja će dalje raditi, sve se dalje širiti i jačati i vodit buduće ljude makar u nedogledna vremena k općenitoj sreći.

Dakle? S novčarkom imponirat ne ćemo, ali ćemo s radom. To ćemo bolje raditi, što budemo više znali. Znat ćemo tim više, što budemo više učili. Znanje je imanje. Nek nas drugi nazivlju imenima kakvim im drago, neka nas slobodno i sumnjiče, nama učiteljima neka bude geslo: Učiti i raditi, da budemo mogli narodu čim više koristiti.

Fran Barbačić.

Vijesti iz pokrajine.

Pazin, 22. I. 1911.

Sastanak za »Roditeljske sastanke.«

»Odbor za prosvjetu« u Pazinu pozvao je na sastanak učiteljstvo Pazinskog kotara, da se s njime pogovori o roditeljskim sastancima.

Taj poziv glasi doslovce:

Velecijeni gospodine!

Već ste sigurno opazili, da roditelji i njihovi zamjenici ne shvaćaju uvijek prave zadaće škole. Iz toga izlaze kojekakve neprilike za učitelja i za preke njegovom radu.

Događja se dapače, da dom kadgod i razgradnje, što škola mučno gradi. Uvjerili ste se da pravoga kulturnoga djelovanja škole biti ne može, dok se škola i dom u svom nastojanju ne slože. I naše su školske vlasti to uvidjele, pa preporučuju održavanje roditeljskih sastanaka. Ako je to igdje nužno u Istri bez sumnje jest.

»Odbor za prosvjetu« u Pazinu zna, da prosvjetu valja graditi odozdo, pa po svojim slabim silama želi učvršćivati tad naših pučkih i srednjih škola. Odgajajući mladež ne smijemo zaboraviti okoline, u kojoj mladež živi, jer ona djeluje jače od škole i učitelja.

Toga radi Vas ovaj odbor moli, da izvolite u nedjelju, dne 22. o. mj. u 1. sat po podne doći u prostorije Pučke knjižnice u »Narodnom Domu« u Pazinu na pogovor o roditeljskim sastancima.

Uvjereni o Vašoj ljubavi za školu i povjerenu Vam mladež, o rodoljubivoj želji, da se naša narodna prosvjeta iz temelja izgradi, nadamo se, da ćemo Vas na rečenom sastanku u kolu ostalih učitelja pazinskog kotara moći pozdraviti.

Pazin, 13. siječnja 1911.

ODBOR ZA PROSVJETU.

Predsjednik: Tajnik:
Fr. Novljan m. p. Zvonimir pl. Doroghy m. p.

Predsjednik prof. Novljan otvori sastanak u 1 sat.

Pozdravi prisutne (a ti jesu: 4 učiteljice iz Pazina i 2 iz Sv. Petra u Š., učitelji iz Pazina 4, Tinjana 1, Žminja 1, Kašćerge 1, Zabrežana 1, Lindara 1, Gračišća 1, Šumbrega 1, Sv. Nedjelje 1, Novaki 1, Gologorice 1, Zarečja 1, iz Roča 1, iz Sluma 1, iz Rovinjskog sela 1 i ne znamo, ako

je bio još koji; osim tih prisutni bijahu još: c. kr. kot. šk. nadz. I. Bunc, koncipijenti Dr. Trinajstića i Dr. Kurelića i nekoji činovnici), tumači historijat odbora za prosvjetu. (Najprije je prof. zbor c. kr. drž. gimn. držao predavanja sam, pak se je združio s odborom hrv. čitaone, onda je okupio sva pazinska društva osim ženske podružnice Družbe sv. Ćirila i Met., »Hrv. učit. društva za Istru, »Narodna Prosvjeta« u Pazinu« i »Pučkog Sijela«).

Govori zatim o radu odbora glede pouke o popisu ljudi, nastavlja da je odbor potaknuo Liburnjane, nek i oni drže sastanke i poučavaju puk o popisu ljudi.

Veli, da je odbor opazio, da sve propada u našem narodu, pak da je bilo nužno, da se započne kod škola, najprije pučkih, a zatim srednjih, zato je pozvao učitelje iz čitavog kotara na pogovor o skupnom radu; uspjeh se ne će odmah vidjeti, ali budu li složni, ne će uzmanjkati za 10, 20 godina.

Sad pozove predsjednik učitelja Opašića (člana odbora za prosvjetu), da referira o roditeljskim sastancima. Opašić čita svoj izvještaj. Govori o potrebi roditeljskih sastanaka, koje predviđa i školski zakon. Veli, da su nedužna djeca u slabim rukama, da ih roditelji ne znaju uzgajati, da ne znadu cijiniti rad škole, pak će »Odbor za prosvjetu u Pazinu« držati roditeljske sastanke i za to će se danas pogovoriti s učiteljima o programu za te sastanke.

Tako po prilici reče referent.

Prijavi se za riječ Bačić i kaže, da mu je drago, što se je pripravo za ovako važno pitanje, kako su »Roditeljski sastanci«, drago mu je tim više, što vidi ovdje mnogo učitelja iz Pazinskog kotara i nekoliko iz drugih kotara.

(Kad se konstatovalo, da odbor za prosvjetu nije podređen odboru Hrv. čitaone i da nema pravila, počeo Bačić čitati slijedeće:)

Bit ću tako slobodan pa ću rastumačiti,

što su »Roditeljski sastanci«, tko ima pravo i dužnost da ih drži, a tko nema.

Def. škol. i nastavni red za pučke i građanske škole nalaže učiteljima, da se sastaju s roditeljima (§ 120. »Učitelji su dužni, da svojski njeguju saobraćaj s roditeljskom kućom, koji je potrebit u interesu poučavanja i pohađanja škole, a ponajpače u interesu odgoja. S dozvolom kot. škol. vlasti mogu se prirediti roditeljske večeri, da se razgovori o pitanjima, koja amo spadaju. U saobraćaju s roditeljima školske mladeži i u uredovnom saobraćaju sa strankama uopće treba da učitelji budu prijazni i susretljivi, da s pripravošću dadu potrebije savjete i pouke i da na svaki način nastoje steći povjerenje pučanstva. U drugu ruku su roditelji dužni, da školu u njenoj zadaći djelom podupru, da se drže propisa i naputaka školskih vlasti, da paze na savjete učitelja, štono se tiču poučavanja ili odgoja djece, i da dođu u školsku zgradu, kada ih pozove upravitelj škole u interesu poučavanja ili odgoja njihove djece.) Tako zakon. »Odbor za prosvjetu« ne može dakle za roditeljske sastanke drugo učiniti nego, ako svoje mnijenje o tom podastre c. kr. pokr. šk. vijeću; to će učiniti i naše društvo, c. kr. kot. šk. nadzornici itd. Onda će od c. kr. pok. šk. V. izaći naredba, koja će razjasniti, što kome nije jasno u ovom pitanju, zatim će učitelji morati držati te sastanke; pravo nadzora imat će samo škol. oblasti, jer je to skroz interna školska stvar. Drugi faktori nemaju kod roditeljskih sastanaka posla niti ga mogu imati.

Gospodo! Nijesu roditelji objekt roditeljskih sastanaka, nego njihova djeca, a tu djecu pozna njihov učitelj i vjeroučitelj i roditelji, a ne koji odbor društveni, zato se samo učitelj može razgovarati s roditeljima (na »Roditeljskim sastancima«) o dobrim i zlim svojstvima njihove djece; on može — istaknuv dobre strane djeteta — uvjeriti roditelje, da ta dobra svojstva

gaje i čuvaju; on, učitelj, može roditelju istaknuti zle mane djeteta i s njime se dogovoriti, kako će ih iščupati; on, učitelj, može naći i uzroke toj mani djetetovoj u roditelju samom pomoću roditelja samoga, a ne drugi, jer ne će roditelj otkriti srca svakome, ali hoće učitelju, kad se ide za dobro ljubljenoga mu djeteta; ne će roditelj otkriti mana svoga djeteta odbornicima koga društva, nego učitelju, jer je on pomoćnik roditelja u uzgoju i obuci; otac će samo učitelju i vjeroučitelju iskreno otkriti mane svoje djece, kako iskreno otkriva dušu svoju ispovjedniku: Roditeljski sastanak je skroz intimna stvar; ono, o čem se na sastancima o djeci za djecu roditeljima i s roditeljima govori, što ovi otkriju učitelju — to je tajna, koju znadu s jedne strane učitelj i vjeroučitelj, a s druge roditelji.

Nijesu roditeljski sastanci za to, da se roditeljima drže općenite predike o repatici ili bogzna čemu, pa ni o uzgoju ni nastavi: roditeljski sastanci su razgovori učitelja i roditelja, a ti razgovori »treba da polaze od **pojedinioga** konkretnoga pojava, od pojedinioga sredstva obuke i odgajanja i od konkretne jedne primjene«. (Dr. Turić: Napredak X str. 454).

Roditeljski sastanci nisu predavanja roditeljima. To bi bio lak posao. Uzme se leksikon ili kakvu pedagogiju, »pa se naniže nekoliko općih pojmova i sudova o djetetu i o školi, pa se to pomiješa s nekoliko vlastitih misli, i eto ti onda predavanja«. (Dr. Turić: Napredak X 453).

Predavati može svatko, tko »je iz novina upoznao neke sociološke probjeme«. (Dr. Turić. Ibidem).

»Naprotiv se u razgovor o djetetu može da upusti samo poznavalac djeteta, koji može svoje općeno znanje da primijeni na pojedino dijete i na pojedini pojav oko toga djeteta«. »Samo će se onaj... moći da upusti u razgovor o djetetu, koji pozna mišljenje roditelja, njihove sposobnosti,

njihovu narav, ćud, težnje, nazore, nade i bojazni, sposobnosti i slabosti, a sve to zna u sebi skriti, ništa ne popravlja, ne kritikuje, a kamoli da iznosi na javu pogrješke, ili pače da ih izvrgava ruglu. (Dr. Turić: Ibidem): u razgovor o djetetu može se upustiti samo učitelj, jer se u njega roditelji pouzdavaju, i jer on »umije naći i dobru i zlu pravi razlog gledajući i u dobro i u zlo mirnim pogledom stručnjaka i dobrotiva čovjeka« (Dr. Turić: Ibidem).

Roditeljske sastanke može držati dakle sam učitelj odnosno škole i vjeroučitelj, jer se u nje pouzdavaju roditelji.

Hodite Vi, Gospodo, k roditeljima djece, pak im nabrajajte nedjela njihove djece, pitat će Vas: »ko Vam je dao pravo da grđite moju djecu? Tu je učitelj njihov i plovani, oni imaju to pravo a ne Vi«. Pa ako roditelji djece doznadu, da Vas je učitelj obavjestio o manama njihovim i djece njihove, jao tada učitelju, jer nije znao cijeniti pouzdanje njihovo! »Ti špijon, ti!« reći će učitelju, »ti klevetniče naše djece i nas!«

Da Vas još bolje uvjerim o tom, da nitko ne može držati roditeljskog sastanka nego učitelj, razložiti ću Vam, kako se udešuje roditeljski sastanak:

»Učitelj se preko djece dogovori s roditeljima, koji će od njih doći na sastanak u subotu na večer, ili u nedjelju poslije podne, ili taj dan pod večer.

I dođe do desetak roditelja« (Dr. Turić Napredak 452.).

Učitelj »u razgovoru prikaže ocu svojstva djetinja, objasni mu posljedice, koje se iz djetinjih svojstava mogu da razviju, pomogne naći uzroke pojavima i nastoji skupa s roditeljima naći sredstva i načine za valjan i siguran djetinji razvitak; tako ocu škola omili, on se upućuje najlakše, kako da pomogne školi. t. j. kako će da utječe na dijete kod kuće.« (Dr. Turić: Ibidem).

»Predavanjem se to nigda ne postiže, jer se u njemu govori o djetetu uopće, te ga (predavanje) može razumjeti samo pedagog, ako je stvarno; ako je pak »popularno« t. j. ako se ne odmiče od općih pojmova i svagdašnjih fraza, onda ne djeluje, ne oduševljava, niti razvija uvjerenje, nego u najpovoljnijem događaju zabavi (za koji četvrt sata) slušatelj. Od toga nema koristi ni škola ni učitelj.« (Dr. Turić: Ibidem).

Na roditeljskim sastancima »dođe učitelj na pojedini predmet, na pojedini odsjek i dio obučnog gradiva, pa prikaže, kako se to u školi radi, pa koja je svrha cijeloj nauci. Tako mogu roditelji da opaze, kako škola ne uči, nego čini dijete razumnijim, razboritijim i plemenitijim, a u tom je upravo prvi uvjet, da narod školu nauči cijeliti.« (Dr. Turić: Ibidem 454.).

Ceterum censeo... samo učitelj i vjeroučitelj mogu držati roditeljske sastanke.

No mučan je to posao, jer učitelj mora za to mnogo znati i umjeti i učiti i razumijevati. No istina je i to, da ga (učitelja) »Odbor za prosvjetu« ne može naučiti, jer u tom odboru mogu biti ljudi manje naobrazbe uopće nego li je učitelj a po gotovo bez ikakve strukovne naobrazbe. Znam i vjerujem, da bi sadašnji predsjednik »Odbora za prosvjetu u Pazinu« prof. Novljan i tajnik prof. pl. Doroghy znali poučiti o koječem učitelje, što se tiče roditeljskih sastanaka, ali da ih to nije volja, razvidno je otud, što je Novljan istupio iz našega učiteljskog društva za Istru Nar. Prosvj. u Pazinu, a Doroghy nije nikad ni pristupio u to društvo, gdje je mjesto i prilike za rad o daljnom usavršivanju učitelja.

Da bi pako oni mogli i znali uspješno držati sastanak s roditeljima njihovih đaka na gimnaziji, o tom sam posvema uvjeren, ali da bi oni smjeli i mogli držati sastanak s roditeljima one djece, koje nijesu nikada ni vidjeli, to im poričem, i svima — bili oni kojimudrago.

Ove moje lojalne izjave ne će mi uzeti za zlo.

Svršavam ovako:

U ime svoje kao pučki učitelj, u ime mojih družica i drugova (učitelj-ica-ã), u ime našeg učit. društva za Istru »Narod. Prosvjeta« u Pazinu izjavljam, da ne ćemo dozvoliti nikome, da se direktno paća u roditeljske sastanke, osim učitelju i vjeroučitelju odnosno škole, jer se tomu protivni: pedagogika, školski zakon, naš učiteljski ponos i jer su roditeljski sastanci interna školska stvar.

* * *

Nasta živahna debata.

C. kr. kot. nadzornik Bunc prigovara Bačiću, da roditeljski sastanci nemaju one svrhe, kako je on rekao; oni ne djeluju na djecu nego na roditelje i imaju opći značaj. To da predviđa i zakon. Zahvaljuje odboru za prosvjetu, što se je zauzeo za roditeljske sastanke, a Bačić da nije smio vrijeđati odbor.

Opašić veli, da je Bačić jednostrano shvatio roditeljske sastanke; veli dalje, da je proti onakvu tumačenju roditeljskih sastanaka. Sastanci roditeljski su predavanja o pće naravi roditeljima, a na koncu predavanja da se pojedince razgovara s roditeljima. Veli, da se u Hrvatskoj ne drže sastanci roditeljski, a u njegovu smislu da se drže u Americi i u Nijemaca. Naš odbor za prosvjetu se ne će nametati učiteljima.

Matanić kaže, da će biti iskren. Tri sastanka roditeljska da su se držala na njegovoj školi, ali ne u smislu Bačićevu, pa da su koristila. Navaljuje na Bačića, što se prti svakamo, zabranjuje mu govoriti u ime sviju, oni da si ne puste staviti lonac na glavu; navaljuje na njega, da je odbor pokudio, ali on to odbija (čuju se glasovi: I mi, i mi, to je podlo).

Bačić odgovara Buncu i Opašiću. Što je govorio, nije iz zraka hvatao. Misli njegove o roditeljskim sastancima jesu misli Dr. Turića, odličnog hrv. pedagoga. No vidi, da se ga krivo shvatilo. Nije on reko,

da se roditeljskim sastancima djeluje (direktno) na djecu, jer se na rodit. sastancima pogovara učitelj s roditeljima, a ne s djecom, no reko je i opetuje, da je ishodite razgovora na roditeljskim sastancima školsko dijete, odnosno pojavi na djetetu; o tom može pako samo učitelj i vjeroučitelj govoriti, koji su te pojave na djetetu zapazili, a ne drugi. Što se tiče uvrijede tobože nanese odboru za prosvjetu, veli, da opetuje, da ni prof. Novljan ni prof. pl. Doroghy ni prof. svih univerza ni svi odbori ne mogu, ne znadu, ne smiju držati roditeljske sastanke, ako su ti sastanci ovakovi, kako ih on zamišlja i kako je prije to razložio. To dakle ne može biti uvreda odboru za prosvjetu.

Što Bunc dalje veli, da roditeljski sastanci imaju opći značaj, te da to predviđa i zakon, odvrća mu Bačić, da kad Bunc tako tvrdi, ne razumije ni zakona ni rodit. sastanaka.

Opašiću odvrća, da se roditeljski sastanci drže u Hrvatskoj (bar u Zagrebu!), a što se on pozivlje na Njemačku, veli mu, da se baš u Njemačkoj drže sastanci roditeljski u onom smislu, kako je on (Bačić) prikazao.

I Diminić i Monas jesu za roditeljske sastanke u smislu odbora, Bunca, Opašića. Monas veli, da sam ne može držati sastanka, pak je za to, da drugi dođu i pomognu mu, a teme neka odredi učitelj.

Prof. pl. Doroghy veli, da »Odbor za prosvjetu« nije društvo nego poput stolnoga društva, a ima svrhu da propagira prosvjetu. Taj odbor nije podređen Odboru Hrv. Čitaone. Što on (Doroghy) nije stupio u Hrv. učit. društvo »Narod. Prosvjeta« za Istru u Pazinu, uzrok je taj, što mu ta organizacija nije po volji. (Učitelji šute).

Medvedić (član odbora za prosvjetu) zagovara također onaj smisao roditeljskih sastanaka, kaki imaju svi izuzev Bačića (i Dr. Turića). Veli, da znamo, kako nam

je, ali ako nam koji dođe na pomoć, zašto to odbijati? Hoće da se predloži plan za predavanja na roditeljskim sastancima.

Dr. Agnelletto izjavlja, da se nije dobro počelo raspravljati, jer da je Bačić kriv. Ni Dr. Agn. nije za onakove sastanke, kako ih je Bačić razložio; u gradovima bi se mogli držati i onaki razgovori, ali po selima ne. Odbor za prosvjetu ne će da ispodrine učitelja, nego da mu pomogne. Organizacija: to je podloga radu. On hoće da se drže rodit. sastanci s općim predavanjima. Djeca nisu objekt nego refleks predavanja. Policijskog sistema ne će.

Živahna debata — ali samo živahna — svršila se. Predsjednik prof. Novljan dađe na glasovanje dva različita mnijenja o smislu roditeljskih sastanaka, naime 1. mnijenje odborovo, da su roditeljski sastanci općenita predavanja roditeljima a može ih držati i ne učitelj, i 2. mnijenje, Bačićevo, o roditeljskim sastancima, kako ga je gore razložio.

Za prvi prijedlog su svi glasovali, a za Bačićev on sām.

Predsjednik odbora Novljan: Kojim redom će se držati predavanja, prepušta učiteljima. Učitelji nek se obrate na »Odbor za prosvjetu« u Pazinu. Predavanje će se držat jedamput na mjesec u svakoj školi, da mogu iz Pazina na sastanak jedan ili dvojica. I učitelji nek dođu jedan drugomu, nek narod čuje i susjednog učitelja. Tako čine i svećenici, da bude svečanost veća. Ti učitelji bi se onda skupa pogovorili, pa bi to onda bila sveza između škola čitave Istre. — Reflektira na Bačićevo razlaganje pa kaže, da Bačić može onako govoriti, jer ima za sobom ljudi; nek on i njegovi rade u svom smislu, a oni će u svojem.

Veli, da ljubi učitelje, zato ih je pozvao, da se upozna s njima, a da je istupio iz njihova društva, uzrok je taj, što mu se ne dopada to društvo; ako se u njem promijene prilike, stupit će opet u nj. (Učitelji šute.)

Pozivlje učitelje, nek se izjave, gdje da se drže roditeljski sastanci i kojim redom; predviđa poteškoće, boji se, da će stvar zamrijeti, no promatrat će uspjeh, pa da se dalje radi.

Medvedić (učitelj) savjetuje učiteljima, neka čine, kako je i on učinio — najprije sami. Ako im dođe roditelja, dosta je. Zatim nek pozovu njih iz Pazina.

Predsjednik želi, da se skupština izrazi, kad bi se predavanja držala, jer je odbornika za prosvjetu malo, a Odbor za prosvjetu ima program širi, dakle i drugog posla.

Utanačila se predavanja na ovim školama: Pazin, Zareč, Gologorica, Sv. Nedjelja, Slum, Gračišće, Sv. Petar, Roč, Draguč, Lindar, Zabrežani, Boljun. Novljan obeća, da će poslati pedagoge na te sastanke.

Opašić želi, da se predavači prijave već sada.

Kot. nadz. Bunc predlaže, da se i liječnike pozove.

Dalje želi Opašić, da se gg. izraze o temama.

Bačić kaže, da se to protivi Monasovu prijedlogu, po kojem imaju učitelji teme postaviti: ali i predsjednik Novljan želi znati teme unaprijed. Htio bi, da sačinjavaju sva predavanja, odnosno teme, jednu cjelinu. Predlaže ove teme: 1. Škola i dom. 2. Odgoj djevojaka, 3. Dijete nakon škole, 4. Upute za zanate (obrt i trgovinu).

Sloковиć jurist: Neka se pomišlja na onu djecu, koja navršše školu; prečesto zaborave i ono, što u školi nauče, te dođu u svijet gotovi analfabete; treba im ustrojiti knjižnicu, ako je škola nema.

Opašić želi pogovor za pojedina predavanja. Veli, ako koji iz vana dođe predavati kamo, treba da mu učitelj odnosno škole iznese općenite mane onog kraja.

Roditelje nek pozivlje učitelj po djeci ceduljicama. Neka bude kratko predavanje, a ljudi nek debatiraju.

Predsjednik odbora zaključio sastanak govoreći, da će nam dati sliku svoje duše. Bio je na piramidi, otkle se vidi ratište od god. 1866. Tamo da je mapa ratna. Gledao je i on, kako su iz onih šumica tekli pučki pruski učitelji, koji su pomlatili rrašu vojsku. Toga se je sjetio, kad je čitao brošuru *Mir? ili Rat?* Svi ćemo rat, rat kulturni, rat za poštenje, pravednost: učitelj treba da prvi ustane. Prvaci nek viču, ali bez nas, bez učitelja ne mogu ništa. Ponesimo svi rat u svijet, svatko od nas nek bude vojnik. Pobjeda je u rukama Vas, učitelji, Vi ste se odazvali ne nama nego glasu Vaše savjesti. Ljudi, koji kažu rat, a zaboravljaju na školu, ne će pobjediti.

Zabilježio *Jos. Bačić.*

Koncerat s predstavom

priredili su 8/I. 1911. učenici c. kr. drž. velike gimnazije u Pazinu u dvorani »Narodnog doma« u korist Đačkog prip. društva. Dvorana je bila puna općinstva. Ne možemo nego pohvaliti đake i prof. Šantela. Općinstvo je silnim odobravanjem pokazalo, koliko je đacima i gosp. Šantelu blagodarno za ugodno uživanje prave umjetnosti. Operetu u 1 činu »Đakova eksekucija«, koju su majstorski prikazivali Bačić Josip, Stanić Franjo, Raner Franjo i Picinić Šime; morali su ponovno odigrati. I vesela igra u 1 činu pozabavila je općinstvo. Prikazivali su Bunc D., Fučić A., Zupan Š., Picinić Š. i Raner.

Glasovi iz novina.

Pučki prijatelj,

list hrv. seljaku za pouku i zabavu, što izlazi mjesečno triput u Krku, a stoji 3 K odnosno 2 K na godinu, donša osim drugih poučnih članaka u 2. i 3. broju 1911. članak »Tečaj za ženski ručni rad u Vrbniku«. Članak će se nastaviti. Članak je podijeljen na više odsjeka: Izložba. Tko je dao povoda da se

tečaj otvori. Zemaljsko školsko vijeće. Zemaljsko gospodarsko vijeće. Vrbnička posujiluica. Preporučamo svima Pučki prijatelj, a upozorujemo posebice na spomenuti članak.

Mladi Hrvat,

list za mladi svijet, (uređuju Viktor Car-Emin i R. Katalinić Jeretov uz glavne suradnike V. Nazora i J. Milakovića, izlazi mjesečno u Opatiji i stoji na godinu 2 K.) donša u 2. broju 1911. lijepi članak Podmaršal Gjuro Čanić dobrotvor naše Istre (iz pera V. Cara), koji smo sprijeda pretiskali. Preporučamo učiteljstvu da šire u mladom svijetu »Mladog Hrvata«.

Četvrtu godinu izlazi na Rijeci pod uredništvom O. Bernardina Skrivanića mjesečno ilustrovano glasilo »Naša Gospa Lurdska«. Stoji na godinu 1 K; drugi ovogodišnji broj ima 20 stranica. Broj itisaka iznosi 24.000. Preporučamo lijepo ovo glasilo.

Lične i školske vijesti.

Nastava u kuhinjstvu.

Vlada namjerava na pučkim školama postepeno uvadati poučavanje u kuhinjstvu. Svaka škola bi imala posebni prostor sa dva ognjišta; na svakom ognjištu kuhale bi po četiri učenice jedno dopodne na sedmicu; tako bi se vježbalo na sedmicu 84 učenica u kuhanju.

Za taj posebni trud bi učenice, koje bi kuhale, dobivale badava objed; ako bi slabo kuhale, bile bi kažnjene — sa lošim objedom.

Iz »Slovenca.«

Crkvice u pučkim školama

bit će u Hrvatskoj priređene posvuda, gdje je škola daleko od crkve. U tim kapelicama obavljat će se školska misa.

I u Istri, u Buzetu, namjeravaju isto učiniti.

Zareč.

Imenovana bje za škol. god. 1910.—11. učiteljicom ženskih ručnih radnja na pučkoj školi u Zareču gđica Darinka Medvedić uz uvjet, da za daljnu službu položi tokom tek. škol. godine propisani ispit.

Šterna.

Pija Rinaldi imenovana je učiteljicom ženskih ručnih radnja na pučkoj školi u Šterni za škol. god. 1910.—11. uz uvjet da u tek. šk. godini učini propisani ispit.

Gradina

Pomoćnim učiteljem na pučkoj školi u Gradini imenovan je kapelan Šime Sironić.

Sv. Nedelja kod Labina.

Marija Zagabria imenovana je učiteljicom ženskih ručnih radnja na ovdješnjoj školi.

Vranja i Brest.

Zemalj. Odbor izjavio je c. kr. pokr. šk. Vijeću u Trstu, da pristaje na to, da na pučkoj školi u Vranji poučava vjeronauk učitelj Blažić Josip, a za pouku u vjeronauku u Brestu ne smije se više trošiti, nego bi se trošilo za učitelja, koji bi vjeronauk poučavao.

Pula.

Da uzmogne upravljati tečajem kućne ekonomije u Gradu, dobila je Albina Juras, učiteljica u Puli, dopust od 4 sedmice.

Roč.

Zemaljski Odbor je pristao na to, da se na tal. školi u Roču imenuje namjesna učiteljica, dok bude umirovljena Olga Fiala Delmestri, def. učiteljica u Roču.

Izvadak

iz zapisnika sjednice c. k. kot. škol. vijeća u Pazinu, održane dne 5. jenara 1911.

Nakon odobrenja zapisnika posljednje sjednice i što se uzelo do znanja priopćenja predsjednika zaključuje se:

- a) o proširenju pučke škole u Trvižu;
- b) o promaknuću jednog ravnajućeg učitelja nadučiteljem II. reda;
- c) o molbi jednog ravnajućeg učitelja za podijeljenje izvanredne remuneracije;
- d) o molbama više učitelja za doznačenje starosnih doplata;
- e) o molbama više učitelja za doznačenje potpora radi bolesti;
- f) o zastupniku učiteljstva u kot. škol. vijeću;
- g) o opstoju dviju zakutnih škola;
- h) o imenovanju izvanredne učiteljske sile za taljansku pučku školu u Žminju.

C. k. zemaljsko školsko vijeće zaključilo je u svojoj sjednici 22. XII. 1910., da mora svaki natjecatelj za koje izpražnjeno mjesto na javnim pučkim školama priložiti svojoj molbi popunjenu službenu tablicu i to in duplo. Ove službene tablice u hrvatskom, slovenskom i taljanskom jeziku, može se dobiti u tiskari R. Pechiari & C. u Koprnu uz cijenu 5 h po komadu.

C. k. zemaljsko školsko vijeće zaključilo je u svojoj sjednici od 25. jenara 1911., da mora biti svaka molba natjecatelja za koje učiteljsko mjesto opremljena uredovno lječničkom svjedodžbom o istom kompetentu.

